

**OLIV TA'LIM MUASSASASI TALABALARINING INNOVATSION
KOMPETENTSIYASINI RIVOJLANTIRISH YONDASHUV VA
TAMOYILLARI**

Qarshi davlat texnika universiteti o'qituvchisi

X.J.Mavlonova, N.M.Mustafayeva

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim tizimining yangi faoliyat turlariga yo'naltirilganligi ta'limning yangi shakllarini izlashni, ta'lim tizimidagi maqsadlarni o'zgartirish zarurligini, yangi funktsiyalarni, faoliyat mazmunini, ta'lim jarayonini tashkil etishning ilg'or shakllari va texnologiyalarini ishlab chiqishni belgilaydi. Ta'lim sifatini oshirishning samarali vositalaridan biri ixtirochilikka ixtisoslashtirilgan ta'limdir. Innovatsion ta'lim sharoitida oliy ta'lim muassasasi talabalarini o'qitishda ilmiy faoliyatning ko'rish, eshitish, bilish, anglash, tanlash va ilmga ijodiy yondashish, tizimli kompetensiyaga, faoliyatni shaxsga yo'naltirilgan va kontekstli yondashuvlarni usullari muhim ahamiyatga ega ekanligi hamda uslubiy asoslarini rivojlantirish, zamonaviy o'qitish metodlari qo'llashda innovatsion yondashuvga erishishning me'yoriy-huquqiy asoslari ishlab chiqishga to'g'ri keladi.

Аннотация: В статье рассматривается ориентация системы образования на новые виды деятельности, что обуславливает поиск новых форм обучения, необходимость изменения целей системы образования, разработки новых функций, содержания деятельности, современных форм и технологий организации образовательного процесса. Одним из эффективных средств повышения качества образования является специализированное обучение изобретательству. В условиях инновационного образования необходимо разработать нормативно-правовую базу для разработки методологических основ развития научной деятельности, развития методов видения, слушания, познания, понимания, выбора и творческого подхода к науке, системно-компетентностного, личностно-ориентированного и

контекстного подходов к деятельности, достижения инновационного подхода в использовании современных методов обучения.

Annotation: This article discusses the orientation of the education system towards new types of activities, the need to search for new forms of education, change the goals of the education system, develop new functions, content of activities, advanced forms and technologies of organizing the educational process. One of the effective means of improving the quality of education is specialized education for inventiveness. In the context of innovative education, it is necessary to develop a normative and legal framework for achieving an innovative approach to scientific activity in the context of seeing, hearing, knowing, understanding, choosing and creative approach to science, systematic competence, methods of person-oriented and contextual approaches to activity, as well as the development of methodological foundations, the use of modern teaching methods.

Kalit so'zlar: innovatsiya, obyekt, yondashuv, pedagogik, modellashtirish, didaktik, element, metod, tizimli, faoliyat, o'z-o'zini rivojlantirish, ta'lim.

Ключевое слово: инновация, объект, подход, педагогический, моделирование, дидактический, элемент, метод, системность, деятельность, саморазвитие, образование.

Key word: innovation, object, approach, pedagogical, modeling, didactic, element, method, systematic, activity, self-development, education.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28- yanvardagi PF-60 son "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi, 2021- yil 13- iyuldagi "Yoshlarni har tomonlama qo'llab quvvatlash va ularning ijtimoiy faolligini yanada oshirishga oid qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida"gi PF-6260-son farmonlariga e'tibor qaratish lozimligini ta'kidlab ko'rsatganlar.

Hozirgi kunda olib borilayotgan ko'pgina tadqiqotlar muammosining nazariy tahlili oliy ta'lim muassasalari talabalarida o'z-o'zini baholash faoliyatida innovatsion kompetentsiyani raqamlashgan sharoitda pedagogik modelini ishlab

chiqish imkonini beradi. Zamonaviy psixologik-pedagogik tadqiqotlarda modellashtirish ilmiy bilishning eng universal usullaridan biri bo'lib, voqelik ob'ektlarini o'rganishga imkon beradi, bu o'rganilayotgan ob'ekt haqida yangi bilimlarni o'zlashtirish hamda qayta ishlab chiqish imkonini beradi. Pedagogik modellar turli tarkibiy qismlarga, xossalarga, xususiyatlarga ega bo'lishi va ta'lim, tarbiya, o'qitish jarayonlarini turli tomonlardan tavsiflashi mumkin. Biz asosan tizimli kompetensiyaga asoslangan, faoliyatni shaxsga yo'naltirilgan va kontekstli yondashuvlarni ko'rib chiqamiz.

Tizimli yondashuv bizga innovatsion va o'z-o'zini ta'lim faoliyati tarkibiy qismlarining tarkibini ham, ierarxiyasini ham aniqlash imkonini beradi. Ta'lim tizimidagi kompetensiyaga asoslangan yondashuv shu asosda ta'lim mazmuni va natijasini, xususan, uning o'zaro bog'liqlikdagi vakolatlarni shakllantirish kabi jihatini ko'rib chiqish muammosini ob'ektiv ravishda qo'yadi. Pedagogik tadqiqotlarda tizimli yondashuv g'oyalarini ishlab chiqish va ulardan foydalanish B.S.Gershunskiy, T.A.Ilyina, V.A.Karakovskiy, N.V.Kuzmina, G.N.Serikov va boshqalar tomonidan amalga oshirilgan. Tizim (yunoncha aueta — qismlardan tashkil topgan, bog'langan) deganda zamonaviy falsafada yaxlit bir butun bo'lgan o'zaro bog'liq elementlar majmuasi tushuniladi, ular alohida elementlarning xossalari bilan bir qatorda alohida tizimlilik sifatlariga ham ega.

V.N.Sadovskiy tizimni “barqaror birlik va yaxlitlikni tashkil etuvchi, yaxlit xususiyat va qonuniyatlarga ega bo'lgan o'zaro bog'liq elementlar yig'indisi” deb talqin qiladi.

O'rganish doirasidagi talabalar faoliyatining birliklari harakatlardir; komponentlar - maqsadni belgilash, modellashtirish, loyihalash, amalga oshirish va tahlil qilish; tuzilma - oldingilariga qaytish imkoniyatini hisobga olgan holda asosiy tarkibiy qismlarni ketma-ket o'zgartirishni taklif qiluvchi maxsus tashkil etilgan harakatlar majmui; tizimni tashkil etuvchi omil mustaqil innovatsiyadir.

Faoliyatga asoslangan yondashuv esa innovatsion va o'z-o'zini baholash jarayonini tavsiflaydi. Ushbu tizimni amalga oshirishni boshlash bilanoq, talabaga yo'naltirilgan yondashuv metodologiyasiga rioya qilish mantiqiy bo'ladi, chunki u

talaba shaxsini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni ta'minlaydi. Faoliyatning yaxlit ko'rinishi alohida o'rin tutadi. Faoliyat yondashuvi innovatsion va o'z-o'zini baholash faoliyatining tarkibiy qismlarini aniqlash va tavsiflash, xususiyatlarini, ko'lamini aniqlash va natijalarni taqdim etish imkonini beradi. Talabaning innovatsion faoliyatda o'z-o'zini baholash pozitsiyasini shakllantirish va o'zini o'zi amalga oshirishni ta'minlash uchun zarur va etarli shart-sharoitlarni yaratish shaxsga yo'naltirilgan yondashuvga mos keladi.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv bizga quyidagilarga imkon beradi:

Talaba shaxsini bilish
sub'ekti va faoliyat
sub'ekti sifatida
ko'rib chiqish

O'z-o'zini baholash
faoliyati jarayonida
talaba va o'qituvchi-
ning rolini, pozitsiyas-
ini aniqlash

Talabaning
potentsial
qobiliyatlarini
namoyon qilish uchun
sharoit yaratish

O'z-o'zini baholash
faoliyatini tashkil
etishda shaxsga
yo'naltirilgan o'zaro
ta'sir tamoyillaridan
foydalanish

Ushbu yondashuvlar asosida yaratilgan o'z-o'zini baholash faoliyati har bir talabaga innovatsion faoliyatda o'zini namoyon qilish imkonini beradi. Shuningdek, innovatsion jarayonlar ularga o'zini kasbiy jihatdan rivojlantirish va tarbiyalash imkonini berishi ham muhimdir.

Kontekstli yondashuvni amalga oshirish ham pedagogik (didaktik), ham tashkiliy-boshqaruv vositalarini keng qo'llash orqali talabalarning bilish faoliyatini faollashtiradi. Hozirgi bosqichda ta'lim tizimida kompetensiyaga asoslangan yondashuv birinchi o'ringa chiqadi, bu bir tomondan talabalarning ma'lum bir sohadagi kompetensiyalarini shakllantirishni aktuallashtirsa, ikkinchi tomondan fanlararo aloqadorlikdan foydalanishni nazarda tutadi. fanlararo bilimlarni uzatish imkoniyatlarini yaratadi.

A.A.Verbitskiy tomonidan taklif etilgan va asoslantirilgan kontekstli yondashuv asosida talabada innovatsion kompetentsiyani shakllantirish uchun alohida ahamiyatga ega, Innovatsion faoliyatining asosiy maqsadi va ma'nosi nafaqat innovatsion faoliyatga tayyorlikni shakllantirish, shuningdek, bilimga intiladigan, ta'limdagi o'zgaruvchan faoliyatga intiluvchi talabalarni tarbiyalashdir. Talabalarni tayyorlash jarayonini tashkil etishni ta'minlaydigan kontekstual yondashuvni amalga oshirish o'quv materialini o'rganish mazmuni va mantiqini faqat kelajakdagi kasbiy faoliyat manfaatlariga bo'ysundirishni talab qiladi, buning natijasida ta'lim ongli shaklga ega bo'ladi. Ob'ektiv, kontekstual xarakter, kognitiv qiziqish va kognitiv faollikni oshirishga yordam beradi.

Ta'limning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan pedagogik innovatsiyalar, aslida, yangi yoki takomillashtirilgan mahsulot ko'rinishida mujassamlangan, amaliyotga yo'naltirilgan neoplazmalardir. Innovatsiyalarni yaratish pedagoglarning intellektual takomillashuvi, uning zarur ma'lumotlarni izlay olishi, shu asosda yangi bilimlarni tuza bilish va o'zining pedagogik amaliyotiga joriy etish qobiliyati bilan uzviy bog'liqdir. Shu sababli, innovatsion faoliyatni amalga oshirishga tayyorlikni shakllantirishda o'z-o'zini baholash tobora muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, innovatsion faoliyat pedagogning o'zini-o'zi ta'limini rivojlantirishning eng muhim omiliga aylanadi, bu esa yangi bilimlarni olish, egallash va yaratish, demak, axborot jamiyatida o'z-o'zini rivojlantirishni davom ettirish imkonini beradi, bu esa innovatsion jarayonlarni tezlashtiradi. Agar ijtimoiy taraqqiyotning industriyagacha bo'lgan davrida o'z-o'zini baholash asosan shaxslararo munosabatlar sharoitida amalga oshirilgan bo'lsa, sanoat jamiyatida esa

o'z-o'zini baholashning kitob turi ustunlik qilgan bo'lsa, postindustrial davrda yangi axborot va kommunikatsiyalar paydo bo'ldi. Texnologiyalar kompyuter aloqasi va axborotni qayta ishlashga asoslangan "ekran" madaniyatini (B.S.Erasov) keltirib chiqardi. Kompyuter texnologiyalari nafaqat ma'lumotlarning mavjudligi va xilma-xilligini ta'minlaydi, balki ishlab chiqarish, ilmiy, innovatsion, tashkiliy, ta'lim va boshqa har qanday faoliyat bilan birga keladigan o'z-o'zini o'qitish jarayonlarini faollashtiradi.

Innovatsion va o'z-o'zini baholash faoliyati va bu jarayonda paydo bo'ladigan innovatsion kompetentsiyaning uyg'unligi (kombinatsiyasi) uning shakllanishi samarasi innovatsion va o'z-o'zini baholash faoliyatining zarur shartiga aylanadi, deb aytishga imkon beradi. Innovatsion va o'z-o'zini ta'lim faoliyatiga jalb qilish shaxsning salohiyatini rag'batlantirish uchun imkoniyatlar ochadi.

Talabalarning o'z-o'zini baholash faoliyatini rag'batlantirish va rag'batlantirish nafaqat o'quv natijalari to'g'risida, balki ilmiy konferentsiyalar, to'garaklar, seminarlar, loyihalarda ishtirok etish to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan shaxsiy portfel orqali amalga oshiriladi, bu bir vaqtning o'zida shaxs bo'ylab harakatlanishni ko'rsatadi.

Pedagogikada o'qitish usullari deganda o'qituvchi va talabalarning o'quv muammolarini hal qilishga qaratilgan birgalikdagi faoliyati usullari tushuniladi. Ta'lim usullari ularning tarkibiy qismlari bo'lgan turli xil texnikalarni o'z ichiga oladi. Bunday holda, bir xil texnikalar turli usullarning bir qismi bo'lishi mumkin.

O'qitish usullarini tasniflash muammosi didaktikaning eng murakkab va ayni paytda o'ta dolzarb muammolaridan biridir. Ta'lim amaliyotida bir vaqtning o'zida turli xil tasniflar qo'llaniladi. Demak, an'anaviy yo'naltirilgan ta'limda metodlarni bilim manbasiga ko'ra taqsimlash keng qo'llaniladi. Shu nuqtai nazardan, og'zaki (hikoya, tushuntirish, suhbat, muhokama, ma'ruza, kitob bilan ishlash), ko'rgazmali (illyustratsiya usullari va ko'rsatish usullari) va amaliy (mashqlar, laboratoriya va amaliy ishlar) usullar mavjud. O'rganilayotgan materialni o'zlashtirishda talabalarning bilish faoliyatining xususiyatiga qarab, o'qitish usullari ajratiladi: tushuntirish-illyustrativ, reproduktiv, muammoli taqdimot, qisman

qidiruv (yoki evristik), tadqiqot. M.J1.Skatkin va I.Ya.Lerner tomonidan taklif qilingan bu tasnif ancha keng tarqalgan.

Shunday qilib, **oliy ta'lim muassasasi talabalarining** o'z-o'zini baholash faoliyati orqali innovatsion kompetentsiyani shakllantirish jarayonini modellashtirish pedagogik modelni amalga oshirishning tashkiliy-pedagogik shartlarini aniqlash imkonini berdi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" to'g'risida"gi PF-60 son farmoni. <https://lex.uz/uz/docs/-5841063>.
2. Задорин, К.С. Проектировочная деятельность как средство подготовки будущих учителей к воспитательной работе: дис. ... канд. пед. наук / К.С. Задорин. Челябинск: [б.и.], 2005.
3. Вербицкий, А.А. Основания для внедрения компетентностного подхода в образование / А.А. Вербицкий // Муниципальное образование: инновации и эксперимент. - 2009. - №3.
4. **Mavlonova.X.J.** Innovation ta'lim sharoitida texnika oliy ta'lim muassasasida texnika bo'limini o'qitishdagi yondashuv va tamoyillar. Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti Ilmiy axborotlari ilmiy nazariy jurnal 2023/3-son 2023 yil Toshkent
5. **Mavlonova.X.J.** Fizika fani mexanika bo'limini innovatsion ta'lim sharoitida o'qitishning mazmuni va uning uzviyligi . Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari ilmiy nazariy jurnal 2023/7-son 2023 yil Toshkent
6. **Mavlonova.X.J.** Pedagogikal conditions of innovative activity in the educational system. Science and innovation international scientific journal 2023-2 son-228-232 Toshkent